

UDK 811.163.42'35'244'06
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 23.7.2016.

Teodora Fonović Cvijanović
Vanessa Vitković Marčeta
Odsjek za kroatistiku
Filozofski fakultet
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
HR-52100 Pula, Ronjgova 1
tfonov@unipu.hr
vvitkov@unipu.hr

JEZIK RAŠKOGA RUDARA

Sažetak

Završetkom Drugoga svjetskog rata i raspadom Nezavisne Države Hrvatske započinje novo razdoblje u standardizaciji hrvatskoga jezika, koje je zbog svoje političke angažiranosti bilo i podosta medijski popraćeno. Zanimanje se za jezične teme tako odrazilo na široke mase. U radu se prikazuju odjeci prijelomnih događaja u jeziku kroz jezičnu i pravopisnu analizu, od avnojskoga razdoblja, Novosadskoga sastanka i *novosadskoga pravopisa*, Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika i hrvatskoga proljeća sve do devedesetih godina. Budući da jezik u medijima nije oslobođen ideoloških stajališta, u radu ćemo istražiti kako su tadašnje političke okolnosti utjecale na jezik u istarskoj periodici. Istraživanje je usmjereno na pravopisne i jezične posebnosti u listu *Raški rudar: organu sindikalne podružnice Saveza rudara i uprave Istarskih ugljenokopa*, koji je s prekidima izlazio od 1947. do 1990. godine, s ciljem da ih se uspoređi s tadašnjim normativno prihvatljivim i propisanim rješenjima. Možemo pretpostaviti da će analiza tekstova koje su pisali „obični“ ljudi, radnici u razdoblju socijalizma pomoći upotpunjavanju slike pravopisa i jezika u istarskim glasilima toga vremena.

Ključne riječi: *Raški rudar*, hrvatski jezik u 20. stoljeću, Istra, jezična i pravopisna analiza

1. Uvod

U radu se analizira jezik i pravopis radničkoga lista *Raški rudar*,¹ a dio je većega istraživanja² o istarskim glasilima iz razdoblja socijalizma, s ciljem da se utvrdi stvarno stanje u praksi i usporedi ga se s jezičnom politikom vremena kroz propise vidljive iz normativnih priručnika. Analizirano je stotinjak brojeva od četrdesetih do devedesetih godina 20. stoljeća. Za jezičnu smo analizu odabrali ovakav tip teksta s pretpostavkom da publicistički stil redovito uvodi novine u svoj izričaj te da, u ovome slučaju, neprofesionalni novinari mogu realnije i bez opterećenja ukazati na tendencije koje prevladavaju u jeziku istraživanoga korpusa.

Istraživanje je obuhvaćalo nekoliko faza. Započeli smo s iščitavanjem korpusa i bilježenjem jezičnih i pravopisnih značajki. Njih smo potom podijelili po razinama, od slovoisne i pravopisne, zatim morfološke, tvorbene, sintaktičke, do leksičke i stilske. Sadržajna razina tekstova također je temom analize, no pretpostavili smo da u radničkome glasilu neće biti članaka filološke naravi, barem ne isključivo s tom namjenom.

2. O listu „Raški rudar“

Istarski ugljenokopi Raša predstavljali su neposredno prije rata, ali i u godinama nakon oslobođenja, okosnicu labinske privrede i bili su važni u obnovi i izgradnji jugoslavenske države (10/85, 5).³ Proizvodno-tehnološku cjelinu ovoga rudarskoga poduzeća nakon Drugoga svjetskog rata čine rudnici u Labinu, Ripendi, Vinežu, Koromačnu, Raši i Tupljaku. Broj zaposlenih u Istarskim ugljenokopima Raša bilježio je konstantan uspon do 1963. godine, kada broji 7290 radnika, a potom sve do zatvaranja jame u Tupljaku 1999. godine broj radnika opada. Najviše je radnika bilo s područja bivše općine Labin (80 %), ali velik je broj njih svakodnevno na posao dolazio i iz susjednih općina (Barban, Žminj, Pula, Marčana, Pazin, Karojba, Rovinj).⁴

Rad Istarskih ugljenokopa Raša, ali i svih značajnijih društveno-političkih zbivanja na Labinštini, detaljno je prikazan u listu *Raški rudar: organu sindikalne podružnice Saveza rudara i uprave Istarskih ugljenokopa* koji je s prekidima izlazio od 1947. do 1990. godine. Tiskao se u Tiskari „Otokar Keršovani“ u Puli te u Tiskari i knjigovežnici Labin. Prvi je urednik bio Šanto Kranjac. Dinamika izlaženja lista mijenjala se u ovih četrdesetak godina, ali najčešće je izlazio jednom ili dvaput mjesečno. U njemu su najviše mjesta zauzimale rubrike koje donose informacije vezane za ovu radnu organizaciju. Uz njih se nerijetko pojavljuju i druge teme koje su bile važne rudarima s Labinštine pa tako nailazimo i na priloge o raznim sportskim natjecanjima (Istarska kuglačka zona, regionalna nogometna liga, Bočarski klub IU „Tupljak“, natjecanje u gađanju malokalibarskom puškom), priloge o akcijama dobrovoljnoga

1 U istraživanje nisu uvrštene rubrike pisane na dijalektu, književni i literarni prilozi te humoristične rubrike.

2 Ovo je istraživanje dio projekta pod nazivom Stvaranje socijalističkoga čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma (1718) koji financira Hrvatska zaklada za znanost. U dijelu o jeziku tiskanih medija na slučaju istarske periodike istražuje se jezik istarskih časopisa, glasila tvrtki ili lokalnih organizacija u socijalizmu (*Raški rudar*, *Uljanik*, *Naš glas*, *Porečki glasnik*, *Kulturni vjesnik*, *Buzetski zbornik*, *Istarski mozaik*, *Istarski borac* i *Istra* koji su izlazili od 1947. do 1990.).

3 Navođenje iz lista *Raški rudar* obilježavat će se njegovim brojem, godinom izlaženja i stranicom.

4 O tome više u Istarska enciklopedija 2005: 334–335.

darivanja krvi, programima zapošljavanja, razgovore s rudarima, vijesti o rudarskim nesrećama, proslavama praznika, ali i na literarne priloge, aforizme i humoreske te informacije iz drugih listova (*Komunist, Labinska komuna...*). Neki su tekstovi napisani na čakavskome narječju, i to na labinskoj čakavici, čime se interes za ovaj list proširio na članove obitelji rudara i šire.

2.1. Jezik kao tema u „Raškome rudaru“

Iako u *Raškome rudaru* priloga o jeziku nema, naišli smo na zanimljiv tekst pod nazivom (*Ne*)*stručni nazivi: Stručni savjetnik*. Autor ovoga članka upozorava na uporabu brojnih germanizama, talijanizama i dijalektizama za određene stručne termine u rudarstvu što, po njemu, otežava svakodnevnu komunikaciju pa predlaže hrvatske zamjene za njih. Primjerice, *arija – zrak, lampadina – sijalica, fren – kočnica, klabuk – rudarski šljem, sapon – motika, kadena – lanac, žmarilja – električna bušilica, nogar – pneumatska potporna noga, gabijator – gurač, škrpelj – sjekač željeza, arket – trola...* (1/84, 6). U ostalim tekstovima iz *Raškoga rudara* jezik se spominje samo usputno, primjerice kada se izvještava o mjesecu knjige (9/64, 2) ili o važnosti opismenijavanja (3/48, 3).

3. Jezična zbivanja u vrijeme izlaženja lista „Raški rudar“

Politička situacija u drugoj polovici 20. stoljeća odrazila se i na jezik, što kroz zakone i propise, što kroz jezične priručnike više ili manje njima uvjetovane. Od završetka Drugoga svjetskog rata, raspada Nezavisne Države Hrvatske i stvaranja Federativne Narodne Republike Jugoslavije, kao široke situacijske slike vremena i politike, možemo pratiti promjene koje će na jezičnome planu uslijediti. Konkretno smjernice za jezik dali su *Anketa o jezičnim i pravopisnim pitanjima* iz 1953. godine, *Novosadski sastanak*⁵ iz 1954. godine i tzv. *novosadski pravopis* iz 1960. godine. Zajamčena ravnopravnost svim jezicima, navedena u *Novosadskome dogovoru*, nije se u praksi uvijek provodila te krajem šezdesetih godina sve više jačaju ideje protiv jugoslavenske unitarističke politike koje kulminiraju *Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika* 1967. godine. Sljedi razdoblje poznato kao *hrvatsko proljeće* te početak normiranja samo hrvatskoga jezika. U to ubrajamo i *Hrvatski pravopis* iz 1971., poznatiji kao *londonac*, koji su po fonološkim načelima izradili S. Babić, B. Finka i M. Moguš. Službeni naziv jezika postaje *hrvatski ili srpski*, a borba s nacionalizmom u jeziku nastavila se i u idućim desetljećima, ali je najviše bila usmjerena na jezik u udžbenicima (Samardžija, Pranjaković (ur.) 2006: 45).

U analizi jezika i pravopisa smo se, osim *londoncem*, služili i sljedećim normativnim priručnicima: *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika* I. Brabeca, M. Hraste i S. Živkovića (1965.), *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* E. Barić, M. Lončarića, D. Malić, S. Pavešić, M. Petija, V. Zečević i M. Znike (1979.), *Pregled gramatike hrvatskosrpskoga jezika* S. Težaka i S. Babića (1966.), *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom* (dalje *novosadski pravopis*) (1960.), *Hrvatski pravopis* S. Babića, B. Finke i M. Moguša (1971.), *Standardni jezik* D. Brozovića (1970.), *Jezikoslovni ogleđi* R. Katičića (1971.), *Hrvatski književni jezik u 19. i 20. stoljeću* Lj. Jonkea (1971.) i *Jezični savjetnik s gramatikom* urednika S.

⁵ Budući da su na kraju svi sudionici sastanka potpisali zaključke, neki govore o novosadskome sporazumu (Samardžija 2006: 94).

Pavešića (1971.).

4. Pravopisna i jezična analiza lista „Raški rudar“

U ovome smo dijelu analizirali značajke lista po jezičnim razinama kojima smo također pridružili i njegove pravopisne i slovopisne posebnosti te smo ih usporedili s rješenjima koja propisuje norma toga vremena. Također, pokušali smo utvrditi koliki je utjecaj izvanjezičnih čimbenika na jezik u medijima u Istri.

4.1. Slovopisne posebnosti lista

Pri analizi slovopisa naišli smo na jednu zanimljivost, a ona se odnosi na pisanje fonema /d/. Ova se jezična osobitost ustalila već u Brozovu pravopisu (Broz 1892: 16), no može se pretpostaviti da je razlog njezina nepoštivanja bio vezan uz tehničke poteškoće i tiskanje. U prvim se godištim, točnije do 1949. piše isključivo dvoslovom *dj*, a od 1949. započinju kolebanja da bi u kasnijim godištim prevladao grafem *đ*. Npr. *medjunarodni* (1/47, 4; 5/48, 1) / *među* (1/47, 5; 4/48, 3; 11/49, 2) / *uvodjenja* (1/47, 6) / *gradjana, Madjarske, utvrđenja* (1/47, 8) / *podgradjivač* (4/48, 2) / *pohadjamo, rodjenja* (4/48, 3) / *uredjena* (4/48, 4) / *takodjer* (5/48, 1; 7/48, 1) / *medjutim* (5/48, 2; 6/48, 2; 6/49, 1) / *poslovodja* (6/48, 3; 6/49, 2) / *vodja* (6/48, 5; 10/49, 1), *sprovađanjem* (5/48, 1) / *dogadjalo* (5/48, 2) / *odredjena* (7/49, 1) / *preradjuje* (7/49, 2) / *gradje* (8/49, 4) / *rođendana i rođendana* (11/49, 2) / *podje* (11/49, 3) / *rođendana, rukovođenje* (2/59, 1) / *rukovođenje* (2/59, 5; 5/59, 4; 4/59, 2) / *između* (2/59, 20) / *međutim* (2/59, 22) / *mađarskim* (4/59, 12) / *proizvodjača* (10/59, 8) / *utvrđivanje* (10/59, 12) / *nagrađivanje* (10/59, 15) / *o nagrađivanju* (5/60, 3) / *izrađen* (10/60, 1).

4.2. Pravopisne značajke

4.2.1. Interpunkcijsko načelo

U interpunkciji diskurza od *novosadskoga pravopisa* uvodi se semantičko (logičko) interpunkcijsko načelo, iako u praksi i u godinama nakon njegova izlaženja nailazimo i na primjere gramatičkoga (strukturnoga) interpunkcijskoga načela (Badurina 1996: 118–120). Ovu nam tezu potvrđuju primjeri iz *Raškoga rudara* gdje se od sedamdesetih godina većim dijelom upotrebljava semantičko interpunkcijsko načelo, iako smo nekoliko primjera pronašli i u starijim godištim: *Ja se obavezujem da ću nastaviti sa svojim radom i tako doprinijeti bržoj izgradnji socijalizma u našoj zemlji* (7/48, 1) / *Bolesnik mora ostati u postelji još dva tri dana po prestanku temperature da se ne bi nadovezala neka od komplikacija jer gripa može jako da oslabi otpornost organizma* (1/73, 4) / *Uvjereni smo da ćete našu odlučnost shvatiti ozbiljno i prenijeti vašoj vladi našu spremnost da nema onoga tko će sa prljavim mjerama živ preći našu granicu* (6/74, 1) / *Poznato je da se čovjek najviše šali onda kada mu je najteže i kada se čini da neće naći snage ni za zaplakati* (4/83, 5) / *Po povratku iz jame zamolili smo kontraadmirala Čulića da nam ukratko iznese svoje dojmove na što se ljubazno odazvao* (3/87, 5). Do sedamdesetih godina ima podosta primjera gramatičkoga interpunkcijskoga načela, a nakon sedamdesetih pojavljuju se sporadično: *Tri sile su predložile, da se izradi naknadni protokol kao dodatak ugovor (sic!) o miru s Italijom* (1/48, 4) / *Sovjetski predstavnik Zarobin je na to primjetio (sic!), da se slaže s*

Reberovim prijedlogom (6/49, 4) / Općenita je pojava u našim autobusima, da se djeca i omladina ne dignu starijim ljudima, da bi oni mogli sjesti (2/59, 22) / Upravni odbor imenovao je komisiju od 3 člana, koja je dobila zadatak, da u suradnji s organizacijama radničkog upravljanja (...) vodi brigu o djeci i porodicama nastradalih radnika (1/60, 6) / Iz ovoga bi se moglo zaključiti, da je stimulacija za sve izvršene nadnice od 200 dinara mjesečno, koju su primali jamski radnici tokom čitave godine, imala odlučujući utjecaj na smanjenje broja bolovanja (4/72, 4) / Za to vrijeme učinio je niz korijenitih (sic!) zahvata, da bi poduzeće moglo poslovati bez gubitka (1/73, 2).

4.2.2. Sastavljeno i nesastavljeno pisanje zanižavanja oblika prezenta glagola htjeti

Ovo je »jedno od najrazvikanijih hrvatskih pravopisnih pitanja« (Čužić 2015: 111), a upravo je u istraživanome razdoblju došlo do ključne promjene. Naime, od Broza do *novosadskoga pravopisa* pisalo se nesastavljeno, odnosno *ne ću*, a od 1960. propisano je *neću*, sastavljeno. U praksi, odnosno u našem korpusu, također je vidljiva promjena: *ne će* (1/48, 4; 15/60, 9), ali već godinu nakon izlaska novoga pravopisa i nadalje: *neće* (2/61, 10).

4.2.3. Složenice s vezanim osnovama u prvome dijelu

Iako su i *novosadski pravopis* (Pravopisna komisija 1960: 195, 296) i *Hrvatski pravopis* (Babić, Finka, Moguš 1971: 142, 183) u složenica s vezanim leksičkim morfemom u prvome dijelu propisivali pisanje sa spojnicom, u *Raškome se rudaru* one pišu na tri načina: sastavljeno, rastavljeno i sa spojnicom, što je karakteristično i za druga glasila u Istri u vrijeme socijalizma.⁶ Sljedeći primjeri potvrđuju sastavljeno pisanje: *autopark* (7/49, 1) / *radiostanici* (11/49, 1) / *iz autoprometa* (2/59, 20) / *autopromet* (3/59, 18; 9/59, 1; 10/59, 7) / *fotoreportaža* (15/60, 7) / *kinooperator* (3/72, 3) / *Termoelektrane Plomin* (1/75, 1) / *trafostanica* (8/81, 1), rastavljeno pisanje: *kino predstave* (9/59, 13) / *foto vijesti* (20/60, 4) / *trafo stanica* (11/72, 3) / *foto vijest* (9-10/77, 8) / *sredstva žiro računa* (1/84, 6) i sa spojnicom: *autoradionica* (7/49, 1) / *moto-miting* (8/49, 4) / *foto-vijesti* (15/60, 4) / *kino-program* (12/61, 8) / *na Auto-putu* (18/62, 6) / *na žiro-račun* (1/84, 2).

4.2.4. Dentalni okluzivi ispred afrikata

Problem se pisanja dentalnih okluziva ispred afrikata nije sasvim riješio ni danas. Iako su u tadašnjim normativnim priručnicima, *Jezičnome savjetniku s gramatikom* (Pavešić (ur.) 1971: 346, 354) i *Gramatici hrvatskosrpskoga jezika* (Brabec, Hraste, Živković 1965: 79) dopuštene dvostrukosti, u *Raškome se rudaru* dentalni okluzivi ispred afrikata u čitavome korpusu ne pišu, izuzev u imenici *bitka: u bitci* (7/49, 3). To potvrđujemo sljedećim primjerima: *zadaci* (4/48, 2; 6/48, 6; 7/49, 2; 5/60, 1; 25/62, 1; 1/72, 2; 1/75, 1; 1/84, 4) / *nedostaci* (11/49, 4; 3/72, 1) / *dohoci* (22/64, 4; 5/72, 1; 11/74, 4; 2/78, 3; 9/80, 1; 8/81, 4; 1/90, 8) / *izdaci* (6/59, 12; 3/72, 3; 5/72, 3) / *operacija želuca* (4/60, 3) / *izvanredni napreci* (15/60, 3) / *dohocima* (2/72, 2) / *počeci* (4/59, 3; 2/72, 2) / *podaci* (9-10/77, 1) / *gubici* (9-10/77, 1) / *u prvim počecima* (17/77, 4) / *postocima* (10/85, 2).

⁶ Misi se na sljedeća glasila: *Naš glas, Uljanik, Kulturni vjesnik, Porečki glasnik i Istarski borac*.

4.3. Morfološke značajke

4.3.1. Sklonidba pokrata

Pokrate su nakon Drugoga svjetskog rata bile vrlo učestale u komunikaciji, kako službenoj, tako i neslužbenoj, te su već sedamdesetih godina opisane s pravopisnoga, morfološkoga, tvorbenoga i terminološkoga gledišta i dio su pravopisâ (Samardžija 2002: 50–52). Terminološki ih *novosadski pravopis* naziva skraćenicama i ne razlikuje ih od kratica (Pravopisna komisija 1960: 121, 129–131), a *Hrvatski pravopis* piše o kraticama etiketama (Babić, Finka, Moguš 1971: 134). Veći dio problematike vezane za pokrate odnosi se upravo na njihovu sklonidbu. Ovom se tematikom osobito bavio B. Finka u članku *Kojega je roda OUR?* gdje pojašnjava da se ta pokrata, ali i druge, poput SIZ, NOB, sklanja kao imenica muškoga roda na suglasnik, bez obzira je li u njoj sadržana imenica ženskoga roda (Finka 1980: 24). I B. Tafra smatra da ih treba sklanjati kao imenice muškoga roda te da im ne bi trebalo odvajati padežni nastavak crticom, već da se leksički i gramatički morfem trebaju pisati zajedno, primjerice SKOJa, SIZovi (Tafra 1975–1976: 124–125).

U *Raškome se rudaru* može uočiti višestruka neujednačenost pri sklonidbi pokrata, pa nerijetko nailazimo na primjere u kojima se one uopće ne sklanjaju, ali i na primjere sa sklonidbom u kojih se između pokrate i njezina obličnoga nastavka umeće spojnica. Također, zamjećujemo kolebanja u rodu pokrata.

Na početku navodimo primjere nesklonjenih pokrata: *Ustavom SSSR* (1/47, 4) / *Ministarstvo rudarstva FNRJ* (1/47, 7) / *u svim rudnicima SAD* (4/48, 4) / *delegacija FNRJ* (7/49, 4) / *40-godišnjice KPJ* (1/59, 2) / *ugljen u SAD* (1/59, 4) / *sjednica RS* (2/59, 4) / *Izvršenje zaključaka UO* (5/59, 3) / *dio Pravilnika HTZ* (7/59, 4) / *u osnovnim organizacijama SKJ* (8/59, 11) / *konferencija SK* (10/59, 6) / *stručne službe IUR* (5/72, 2) / *popis boraca NOR* (5/72, 2) / *pripojene su IUR u kolovozu* (5/72, 3) / *položaj OOUR* (11/72, 1) / *odredbe ODD* (11/72, 4) / *sekcija RKUD „Rudar“* (2/72, 4) / *sindikalnih podružnica IUR* (3/72, 1) / *podigao sam kod IUR kredit* (3/72, 3) / *troškovi RZ* (10/86, 3) / *sekretari OOSK* (10/85, 2) / *Od 33 člana OOSK* (10/85, 3).

Slijede primjeri sklonidbe pokrata sa spojnicom: *kotarskog NO-a* (1/47, 6) / *Centralnog odbora AFŽ-a* (5/48, 1) / *u SSSR-u* (6/49, 3) / *SKOJ-a* (3/59, 1) / *prema DOZ-u* (9/59, 7) / *dom RIŠ-a* (3/62, 1) / *za materijalnu zaštitu sudionika NOR-a* (2/72, 4) / *2 ili više OOUR-a* (11/72, 1) / *uži oblici OUR-a* (11/72, 1) / *o osnivanju SIZ-a* (1/75, 2) / *predviđen ZUR-om* (9-10/77, 3) / *u radnoj organizaciji i OOUR-ima* (2/78, 4) / *većina SIZ-ova* (9/80, 5) / *U OOUR-u „Ugljenokop Labin“* (8/81, 1) / *oba naša OOUR-a* (1/84, 1) / *o osnovama plana SIZ-a* (1/84, 2) / *Borci ANPI-a* (5/86, 1) / *za rukovodioca EOP-a* (10/85, 2) / *u oba OUR-a* (10/86, 3) / *za izbor odbornika VUR-a* (3/90, 2).

Potvrda kolebanja u rodu pokrata može se vidjeti na primjeru pokrate *NOB*: *za vrijeme N. O. B.-e* (6/49, 1) / *borba Labinjana u NOB-u* (1/75, 4) / *pogotovo učesnike NOB-a* (1/75, 4). U prvome je primjeru vidljiva sklonidba pokrate prema rodu imenica od koje je pokraćena, dok se u drugima dvama vidi da se pokrate sklanjaju prema svojem rodu, dakle onako kako ih se čita.

Nadalje, one postaju tvorbenim osnovama pridjevskim i imeničkim tvorenicama: *To su „SAS-ovci Društva naša djeca“* (10/86, 1) / *To su „SAS-ovci“ naše radne organizacije* (10/86, 1) / *i da se (...) trebaju ugledati na revolucionarne skojevce* (10/86, 2) / *Ono što je krasilo SKOJEVCE* (10/86, 2) / *da se i današnja omladina skojevski bori* (10/86, 2).

4.3.2. Sklonidba posuđenica

Kolebanja i specifičnosti u prilagođavanju hrvatskomu morfološkom sustavu u sklonidbi posuđenica zamijetili smo u imenica na *-ium* i *-ist*. Naime, u vezi s latinskim sufiksom *-ium novosadski* je *pravopis* (Pravopisna komisija 1960: 141) dopuštao dvostrukosti, pa i trostrukosti (*-ium/-ij/-ija*), a u *Hrvatskome* se *pravopisu* (Babić, Finka, Moguš 1971: 59) traži zamjena toga latinskoga sufiksa hrvatskim *-ij* muškoga roda. *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* (Guberina, Krstić 1940: 34) jasno razgraničuju hrvatski sufiks *-ij* (npr. *konzervatorij*) od srpskoga *-ijum* (npr. *konzervatorijum*). U *Raškome* smo *rudaru*, unatoč toj preporuci, naišli na sljedeće primjere: *redakcijski kolegijum* (1/59, 12) / *se određuje kriterijumima iz samoupravnog sporazuma* (11/72, 1).

Primjeri imenica na *-ist*: *postavili su ga kao mašinistu* (11/49, 3) / *majstor mašinista* (11/49, 3) / *za podvodne lovce i sportiste* (14/60, 11) / *kao mašinista izvoznog stroja* (2/72, 2) / *Ivan Zamarija, mašinista* (3/72, 1) / *pismo (...)* *omladinskog aktiviste Zorana Josipovića* (5/86, 7) pokazuju da se one sklanjaju po e-deklinaciji. Normativnu su prednost tada imale imenice na *-ist*, iako se dopušta i oblik *-ista*.⁷

4.3.3. Sklonidba posvojnih zamjenica za 3. lice jednine

U *Raškome* je *rudaru* uobičajena sklonidba posvojnih zamjenica za 3. lice (*njegov* i *njihov*) po pridjevno-zamjениčnoj sklonidbi: *da se zbog njegovog prikazivanja protestiralo* (13/60, 12) / *što njihovom sastanku nije prisustvovao* (2/72, 3) / *ogleda se u domašaju odluka i njihovom realnom utjecaju* (3/72, 1) / *ulična ogovaranja o njegovom tobožnjem neopravdanom bogaćenju* (3/72, 4) / *U njihovom društvu* (9-10/77, 7) / *O njegovom životnom i revolucionarnom djelu* (8/81, 1) / *da će se o njihovom budućem radu* (1/84, 2). Gramatike iz vremena izlaženja lista preporučuju imeničnu sklonidbu, ali i napominju da u govoru i pismu ipak prevladava pridjevno-zamjениčna.⁸

4.3.4. Futur I.

Pisanje futura I. karakteristično je po tome što se u slučaju enklitike nakon glagola u infinitivu glagoli koji završavaju na *-ti* krnje, odnosno gube završno *-i*. Počevši od *novosadskoga pravopisa* (Pravopisna komisija 1960: 85), propisivao se ovaj način: *nosit ću, plest ću*, uz pisanje kao jedne složene riječi: *nosiću, plešću*, kako je bilo uobičajeno za srpski jezik. *Hrvatski pravopis* iz 1971. izostavlja pisanje futura kao složenice, ali potvrđuje pravilo o gubljenju završnoga *-i* u pismu: *čitati ću, trest ću* (Babić, Finka, Moguš 1971: 89). U našem smo korpusu pronašli brojne primjere bez krnjenja infinitiva: *biti ćemo* (7/48, 1) / *dokazati će* (1/84, 5) / *složiti ćete se* (10/85, 5) / *tražiti će* (10/86, 1) / *biti će* (10/86, 2). Ipak, prevladavaju pravopisno ispravni primjeri: *objavit će* (1/47, 8) / *pristupit će* (4/48, 2) / *vodit će* (5/48, 1) / *dat ćemo* (5/48, 3) / *gledat ćemo* (6/59, 16) / *bit će* (3/61, 1) / *izvršit ćemo* (25/62, 1) / *isplaćivat će se* (2/78, 3) / *tražit će se* (1/84, 5) / *organizirat će* (10/86, 2).

7 Usp. Pavešić (ur.) 1971:100; Težak, Babić 1966: 138.

8 Usp. Brabec, Hraste, Živković 1965: 100; Težak, Babić 1966: 94.

4.3.5. Kolebanja u rodu imenica osnova i posjet

U *Jezičnome savjetniku s gramatikom* upozorava se na razlikovanje gramatičkoga roda u srpskome i hrvatskome jeziku jer je »osnov običnije u istočnim krajevima, a osnova u zapadnim« (Pavešić (ur.) 1971: 187). Ondje također možemo pronaći da su imenice *posjet* i *posjeta* ravnopravne i uobičajene u suvremenome književnom jeziku, ali preporučuje se upotrebljavati *pohod* (Pavešić (ur.) 1971: 211). U Guberina-Krštićevim *Razlikama* smatra se da je u hrvatskome standardnom jeziku imenica *osnova* ženskoga roda sklonidbene e-vrste običnija od imenice *osnov* (Guberina, Krstić 1940: 151).

U našem su korpusu obje imenice kolebljive: *Na osnovu poznatih podataka može se pretpostaviti* (2/59, 9) / *Ovaj članak napisan je na osnovu razgovora sa tri mlada radnika.* (2/59, 21) / *na osnovu prezentiranog plana* (1/73, 2) / *na osnovu podnesenog zahtjeva* (2/78, 3) / *Da na osnovi svoga rada* (1/72, 3) / *Na osnovi postavke* (11/72, 2) / *te na osnovi toga kalkilirati cijenu* (1/75, 3) / *organizirane su posjete obiteljima nastradalih rudara* (2/78, 1) / *Cilj njihove posjete bio je* (10/85, 3) / *Zatim je bilo riječi o posjeti* (5/86, 2) / *Posjet republičkih funkcionera* (1/84, 3).

4.3.6. Posvojni pridjev pulski/puljski

Posvojni pridjev od *Pula* još i danas ima dvije inačice, *pulski* i *puljski*. U korpusu smo pronašli potvrde za obje inačice, ali možemo zaključiti da do sedamdesetih godina prevladava oblik *pulski*, a poslije *puljski*, iako se upravo *puljski* smatra starijom i danas vrlo rijetkom inačicom (Zoričić 2004: 266): *iz pulskog* (19-22/63, 20; 3-4/64, 11) / *s pulskog* (5/64, 11) / *u puljskoj bolnici* (2/72, 4).

4.4. Sintaktičke značajke

4.4.1. Pasivni glagolski oblici

U *Jezičnome savjetniku s gramatikom* (Pavešić (ur.) 1971: 381) ukazuje se na to da se u hrvatskome jeziku pasivni glagolski oblici ne smiju često upotrebljavati. Ali budući da su oblici pasiva česti u jeziku novina (Silić, Pranjković 2007: 196), razumljiva je njihova pojavnost i u našem korpusu: *Uz ostale oblike kulturno-prosvjetnog rada u zadnje vrijeme pokrenut je od strane sindikalne podružnice u Raši i rad na sektoru narodnog prosvjeđivanja.* (3/48, 3) / *II. Armija formirana je 1. I. 1945.* (2/59, 4) / *Upravnom odboru predložen je izložen operativni plan za veljaču* (2/1972, 1) / *Tehnološki višak kadrova separacije Štalije do sada je zapošljavan* (3/1972, 4) / *koji je dat na diskusiju članovima* (14/72, 1) / *Tokom godine činjeni su veliki naponi oko rješavanja odgode otplate* (1/74, 1) / *Samoupravni sporazum zaključen je na opće zadovoljstvo* (1/75, 1) / *zaključeno je da se do konca lipnja razradi prijedlog* (9-10/77, 1) / *a Potom je razmatran i prihvaćen SAS u osnivanju centralne jamske službe* (1/84, 6) / *razmatran je Nacrt SAS-a o udruživanju dijela sredstava* (10/85, 2).

4.4.2. Konstrukcija da + prezent na mjestu infinitiva

Uz pasivne glagolske oblike česte su i konstrukcije *da + prezent* na mjestu infinitiva, iako je u hrvatskome jeziku na tome mjestu uobičajena infinitivna dopuna. O toj je razlici D. Brozović pisao još 1953. u časopisu *Jezik* (Brozović 1953: 13–18), a S.

Težak (Težak 1999: 164) tzv. dakanje smatra sintaktičkim srbizmom. U izvorima su potvrđeni sljedeći primjeri: *nisu uopće mogli da očekuju* (4/48, 1) / *treba da pristupi, treba da postane* (7/48, 1) / *trebaju da ojačaju* (7/48, 2) / *treba da se usadi* (5/48, 2) / *potrebno je da se borimo; treba da svijesnije (sic!) vrši* (5/48, 3) / *treba da se temelji* (1/59, 1) / *treba da prati* (2/59, 2) / *Ugljenokop Labin je uz velike napore i razne nedaće uspio da ostvari* (1/72, 1) / *Ugljenokop Pićan je (...) uspio da izvrši godišnji plan* (1/72, 1) / *Zbog toga će u Ugljenokopu Labin biti potrebno da se uloži više napora* (1/72, 2) / *Treba da bude obimnije* (1/72, 4) / *tu stvar mi sami treba da riješimo* (5/72, 3) / *koji treba da prevaziđu* (11/72, 1) / *treba da zakluče sporazum* (14/72, 1) / *treba da razradi na temelju normativa* (1/73, 2) / *imaju osnovni cilj da se sagledaju problemi* (9-10/77, 7) / *Omladina mora da se organizira* (2/78, 6) / *treba da ima usmjeravajuću ulogu* (1/84, 5) / *treba da se podsjetimo na osnovne zadatke* (8/81, 4) / *treba da pomažu u tom osposobljavanju* (10/85, 3).

Međutim, pronašli smo i primjere s infinitivnom dopunom: *treba naći mjesta, treba dodijeliti kamion* (7/59, 11) / *treba biti usmjerena aktivnost sindikalne podružnice* (1/72, 2) / *Nedovršene investicije od 3,6 mln. dinara treba programirati* (11/72, 3) / *treba hitno raditi na usavršavanju* (1/73, 2) / *U toj humanoj akciji valja svakako spomenuti* (9-10/77, 1) / *Mišljenja je da treba preispitati* (1/84, 5) / *Stoga javna diskusija treba odgovoriti na pitanje* (10/85, 3).

4.4.3. Odlike rečenica

U korpusu često nailazimo na višestrukosložene rečenice unutar kojih se pojavljuju različite vrste nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica. Od veznika se najčešće ponavljaju *i, te, da* i *koji*, ali i zamjениčki prilozi *kako...tako* i *kao (i)* te veznički izraz *ne samo...nego/već (i)*.

Rečenice sa zamjениčkim priložima *kako...tako* i *kao (i)* karakteristične su u tekstovima ovoga tipa s ciljem da se ostvari funkcija nizanja vrijednosnih izraza: *Pred našim poduzećem postavljalo se puno zadataka, kako za sindikalnu organizaciju, Savez komunista, Savez omladine, tako i pred organe upravljanja i rukovođenja u poduzeću* (1/72, 2) / *Dakle, proteklu godinu završili smo uspješno kako u pogledu fizičkog obima proizvodnje tako i financijskog rezultata poslovanja* (1/75, 1) / *Na adresu OOUR-a tog je dana stiglo i mnogo pismenih čestitaka, kako od pojedinaca, tako i radnih organizacija i ustanova* (1/84, 1) / *od bitnog je značaja u razvoju organizacije udruženog rada kako sa stanovišta proizvodne funkcije tako i sa stanovišta razvoja društveno-ekonomskih odnosa* (5/86, 8) / *koji su odraz poduzetih mjera na usavršavanju tehnološkog procesa, kao i napora članova kolektiva* (2/72, 1) / *Detaljne analize kao i prijedloge rješavanja* (3/72, 2) / *Dakle uz prebačaj proizvodnje (...), kao i drugih faktora radna organizacija je* (1/74, 1) / *Istarski ugljenokopi „Raša“ predstavljali su u godinama neposredno prije rata kao i u godinama nakon oslobođenja glavnu okosnicu labinske privrede* (10/85, 5) / *Nadalje, zbog prestanka financiranja investicijskih radova krajem trećeg tromjesečja, kao i potrebe većeg broja radnika na* (3/90, 3).

Nadalje, čestu pojavu gradacijskih rečenica korelativnoga tipa s vezničkim izrazom *ne samo...već/nego (i)* u korpusu možemo povezati s ciljem koji se njima ostvaruje, a to je pojačavanje određenih formulacija, što se može vidjeti iz sljedećih primjera: *nije samo olakšan rad radnicama koje trebaju rublje održavati u čistoći, već je tim načinom pranja mnogo poboljšana opća higijena* (18/60, 8) / *Howard Keel (Hauard Kil) (...) ne samo dobar pjevač, nego i odličan glumac* (22/60, 12) / *Ne misle samo na osobnu*

sigurnost, ne samo na sebe, već i na svoje obitelji (1/72, 3) / To bi dovelo u pitanje ne samo snabdijevanje ugljenom postojeću Termoelektranu Plomin već i izgradnju njezinog drugog bloka (9/80, 1) / Kongres ocjenjuje da se komunisti – ne „samo“ u rukovodstvima vlastite organizacije, već prije svega na radnom mjestu (5/86, 1).

4.5. Tvorbene značajke

4.5.1. Sufiksi -ioni i -ski

Problemom o normativnoj prednosti sufiksa *-ski* nad sufiksom *-ioni* bavio se S. Babić još 1966. u disertaciji u kojoj napominje da je *-ioni* jedini strani sufiks koji je u nas došao iz ruskoga jezika (Babić 2009: 110–111). Međutim, primjera sa sufiksom *-ioni* u *Raškome rudaru* ima podosta i najčešće se pojavljuju sljedeći: *sanacioni, dokumentacioni, investicioni, akcioni, kvalifikacioni, koordinacioni, stabilizacioni*, najvjerojatnije zbog njihove proširenosti i posebne važnosti u nekim sintagmama: *odobrio (...) investicione elaborate (10/59, 1) / zbog adaptacionih procesa (13/61, 4) / investiciono održavanje (13/60, 2) / U razradi je sanacioni program poduzeća (1/72, 2) / Ovaj program radi na osnovi dokumentacionog materijala (1/72, 2) / Akciono jedinstvo na sanaciji poduzeća (3/72, 1) / da probleme investicionog karaktera rješavam bez teškoća (5/72, 3) / po sadašnjim organizacionim jedinicama (11/72, 2) / Orijentaciona veličina amortizacije (11/72, 3) / Pošto je kvalifikaciona struktura svakog poduzeća (11/72, 4) / jedinstvenu samoupravnu organizacionu strukturu stranaka (1/75, 3) / izrada investicionog programa (1/75, 3) / u rješavanju organizaciono-tehničkih pitanja (9-10/77, 3) / predsjednik Koordinacionog odbora (9-10/77, 7) / vježba pod izolacionim aparatima (9-10/77, 7) / Predkandidacioni zborovi (2/78, 5) / investicionih planova (9/80, 3) / da većina tih nacrti nije rađena u duhu stabilizacionih mjera (9/80, 5) / i njihova loša kvalifikaciona struktura (1/84, 1) / o idejno-političkom, akcionom i kadrovskom osposobljavanju (5/86, 2) / da se pristupi izradi investiciono-tehničke dokumentacije (8/81, 2) / odluka o komisionom oročavanju (10/85, 2) / prekoračenje roka izgradnje investicionog objekta (10/86, 2) / jamskim investiciono-rastvornim rudarskim radovima (3/90, 4).*

U korpusu ipak od sedamdesetih godina pronalazimo i potvrde za sufiks *-ski* te ih donosimo u nastavku: *investicijski radovi u vlastitoj režiji (2/78, 3) / U sklopu investicijskih radova (2/78, 3) / Obrazovno-kvalifikacijska struktura proizvodnih radnika (5/86, 8) / U sklopu investicijskih radova na vlastitoj režiji (10/86, 3) / uslijed podbačaja investicijskih i istražnih radova (10/86, 3) / zbog organizacijsko-tehničkih razloga (3/90, 7) / Investicijski program (3/90, 8) / Sanacijskim programom koji je napravio IU Tupljak (4/90, 3).*

4.5.2. Sufiksi -telj i -lac

O sufiksima *-telj* i *-lac* pisalo se mnogo, a jezikoslovci su se njima počeli baviti još šezdesetih godina prošloga stoljeća. Tako primjerice S. Babić upućuje na to da su imenice na *-lac* do početka šezdesetih godina u nas bile uobičajene, ali tvorbenu je prednost trebao imati sufiks *-telj* (Babić 1963: 113–116; Babić 1968: 69–76). Belić i Stevanović zalažu se pak samo za imenice na *-lac*, dok one na *-telj* smatraju zastarjelicama, rusizmima ili staroslavenizmima (Babić 2009: 111). S obzirom na brojne primjere imenica sa sufiksom *-lac* u *Raškome rudaru*, može se reći da je u Istri do devedesetih godina prevladavao ovaj sufiks: *raskrinkavajmo rušioce (5/48,*

2) / čitaoci (4/59, 12) / gledaoci (1/61, 4) / samospasilac (3/62, 7) / kod prvog rukovodioca (6/61, 10; 2/72, 3) / glavni nosioc (1/73, 2) / tehnički rukovodilac (9-10/77, 1) / državni rukovodilac (8/81, 2) / financijski rukovodilac (3/90, 2).

Nadalje, uočili smo i kolebanja u genitivu množine u vezi s (ne)provođenjem vokalizacije i u jednakoj mjeri pronalazimo primjere gdje se ona ne provodi: *rad rukovodilaca* (5/59, 2) / *Dopis čitalaca* (1/63, 8) / *društveno-političkih rukovodilaca* (2/72, 3) / *društveno-političkih rukovodilaca* (8/81, 1), ali i one gdje se provodi: *vladaju između pojedinih rukovodioca* (5/72, 3) / *najbolji su poznavaoi crnih strana života ljudi* (10/86, 6) / *tehničkog rukovodioca jame* (3/90, 1) / *strožem kažnjavanju prekršioca* (8/81, 3). Pavešić i Vince ispravnim inačicama smatraju one u kojima se ne ostvaruje vokalizacija (npr. *čitalaca, rukovodilaca, a ne čitaoca, rukovodioca*) (Pavešić (ur.) 1971: 339).

4.5.3. Prefiks van-

U *Raškome rudaru* prefiks *van-*, koji se obično smatra uobičajenim u istočnim krajevima (Pavešić (ur.) 1971: 306), preteže u odnosu na prefiks *izvan-*. Primjeri su za to sljedeći: *vanredni prihodi* (2/78, 3) / *i slični vanredni prihodi* (2/78, 3) / *Na vanrednoj rudarskoj konferenciji* (2/78, 4) / *i to danas ima vanredno veliki značaj* (8/81, 2). Izuzetak je primjer iz 1980. godine: *Ovaj stimulativni dio privremenih izvanrednih mjera* (9/80, 8).

4.6. Leksičke značajke

4.6.1. Specifičnost leksika

U *Raškome se rudaru* bezbroj puta ponavljaju određene sintagme i višečlane poluterminologizirane veze leksema, čime se jezik u medijima u Istri uklapa u ondašnje stanje jer su ovakve konstrukcije karakteristične za jezik druge polovice 20. stoljeća (Samardžija 2002: 58). Leksik možemo podijeliti u nekoliko grupa. Prvu grupu čine leksemi i sintagme povezani s tada aktualnom političkom ideologijom i stanjem u društvu, ali i s tradicionalnim osnovama društvenoga života u socijalizmu (primjerice *komunist, Savez komunista, radna organizacija, bratstvo i jedinstvo, komitet, SKH, SK, stabilizacija, samoupravljanje, socijalistički* i sl.): *Zahvaljujući rukovodstvu naše slavne Komunističke Partije i druga Tita mi smo to ostvarili.* (6/48, 1) / *prvoborci socijalističke izgradnje* (9/49, 8) / *Komunisti, omladina i društveno-političke organizacije* (22/60, 1) / *radove će izvesti naša radna organizacija* (1/75, 1) / *Prvi sastanak komunista u Šumberu* (1/75, 4) / *politička škola Saveza komunista Hrvatske* (9-10/77, 1) / *Komitet je raspravljao* (9-10/77, 1) / *Za oko 250 komunista* (2/78, 4) / *Savez komunista od svoga je postanka pridavao golemu važnost načinu svoje organiziranosti* (10/85, 2) / *samoupravni sporazumi* (9-10/77, 1) / *potvrda visoke samoupravljačke socijalističke svijesti radnika naše radne organizacije* (2/78, 4) / *Sadašnje teškoće upravo su svojevrсна prilika za samoupravljanje* (8/81, 5) / *jer unatoč širokom opredjeljenju za socijalističku, samoupravnu koncepciju, za maksimum jugoslavenskoga zajedništva, bratstva i jedinstva prema Titovoj viziji* (5/86, 1) / *teret stabilizacijske bitke* (5/86, 1) / *Na osnovi statuta SKH* (3/87, 8) / *Konferenciju SK radne organizacije* (3/87, 8) / *Ordена junaka socijalističkog rada, Ordена narodnog oslobođenja, Ordена bratstva i jedinstva* (8/81, 2).

U drugu grupu ulaze leksemi koji odražavaju stvarno stanje u životu radnika, njihov

društveni život i aktivnosti, probleme s kojima se svakodnevno susreću. Primjere vidimo u sljedećim svezama riječi: *u radu sindikalne organizacije* (5/48, 1) / *u našem kolektivu* (3/48, 3) / *nove organizacije rada* (5/48, 1) / *Iz rada organa radničkog upravljanja* (1/59, 12) / *sjednice Radničkog savjeta* (1/75, 1) / *Pad proizvodnje* (9/80, 3) / *Meso s otplatom na rate* (3/90, 7) / *Radovi za prijavu novih investicija* (8/81, 1) / *sindikalna aktivnost* (10/86, 2) / *drugarski susret naših umirovljenika* (10/86, 2) / *o dobrim i lošim stranama teškog i napornog rudarskog rada i življenja* (10/86, 2) / *nezadovoljstva obitelji naših radnika; nerješeno (sic!) stambeno pitanje, mala primanja* (10/86, 6) / *probleme treba rješavati uz rad, međusobno razumijevanje i poštovanje* (3/90, 6) / *sindikat u akciji* (3/90, 7) / *uskoro prodaja bijele tehnike i tehničke robe također na otplatu* (3/90, 7) / *socijalna sigurnost i uvjeti rada rudara* (10/85, 3) / *nailazeći na egzistencijalne probleme naših ljudi, gdje nisu zadovoljene primarne potrebe radnika* (10/86, 6) / *O proteklom petodnevnom štrajku* (3/90, 6) / *problem niskih primanja* (3/90, 6).

Unatoč problemima s kojima se susreću, ipak prevladava optimizam pa u posebnu grupu možemo izdvojiti lekseme poput *borba, plan, proizvodnja, pobjeda, proslava*, kojima se želi iskazati vjera u bolju budućnost. To potvrđujemo primjerima sveza riječi iz korpusa: *Borba za otklanjanje nepismenosti* (3/48, 3) / *u svakodnevnoj borbi* (9/49, 3) / *u interesu proizvodnje* (2/59, 29) / *Borba za izvršenje plana* (10/86, 3) / *U studenom su se lavovski borili* (10/86, 3) / *investicionih planova* (9/80, 3) / *i poželjeli nove radne pobjede* (1/84, 1) / *izborne aktivnosti* (10/86, 2) / *Dan ustanka naroda i narodnosti SR Hrvatske (...)* na Labinštini je proslavljen značajnim radnim pobjedama (8/81, 1).

Svi su brojevi *Raškoga rudara* također obojeni veličanjem postojeće političke ideologije i težnjom da se u tome smjeru nastavi: *u interesu cjelokupnog socijalističkog fronta u svijetu* (11/49, 1) / *SKOJ se nebrojeno puta potvrdio kao avangarda mlade generacije, postajući najvjerniji suborac KPJ u prijeratnim revolucionarnim zbivanjima i u narodnooslobodilačkoj borbi i revoluciji (...)* da se i današnja omladina skojevski bori na svim mjestima, u školi, rodnoj sredini, a posebno naglasivši potrebu da čuvaju najveću tekovinu naše revolucije, bratstvo i jedinstvo (10/86, 2) / *Ono što je krasilo SKOJEVCE i pretvorilo ih u legende jest spremnost da se bore za ljepši, pravedniji i humaniji svijet, nezavisnost, slobodu, socijalizam, samoupravljanje, bratstvo i jedinstvo, ravnopravnost* (10/86, 2).

Jezična je politika u drugoj polovici 20. stoljeća na ovim prostorima imala zanimljive faze. Prijelomni društveno-politički događaji utjecali su i na neke jezične regulative pa je vrlo važno to što ima podosta dokumenata vezanih za jezik (primjerice o jezičnoj tolerantnosti u avnojskome razdoblju: *Odluka o objavljivanju odluka i proglašenja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, njegovog Pretsjednništva i Nacionalnog komiteta na srpskom, hrvatskom, slovenačkom i makedonskom jeziku* od 15. siječnja 1944., *Odluka o „Službenom listu Demokratske Federativne Jugoslavije“* od 19. prosinca 1944., *Pravilnik o izdavanju i uređivanju „Službenog lista demokratske federativne Jugoslavije“* od 26. travnja 1945. itd.).⁹ U tome je smislu leksik bio iznimno važan, odnosno kroz ovu se jezičnu razinu najbolje mogla vidjeti politička situacija, stoga je podosta primjera u istraživanome korpusu koji uglavnom potkrjepljuju situaciju na društveno-političkoj razini. S druge pak strane, ovdje je lako vidljiv i odnos hrvatskih leksema i onih koji su preuzimani iz drugih jezika, a ponajprije mislimo na srbizme i rusizme, o čemu će biti govora u nastavku. Inače, već

9 O tome više u Avnojski duh u jezičnoj politici 1985: 48–55.

su i u vrijeme druge Jugoslavije postojali popisi hrvatsko-srpskih razlika, primjerice Benešićevo i Guberina-Krstićevo djelo, no ta je tema bila politički nepoželjna (Samardžija 2004: 227).

4.6.2. Pisanje naziva za mjesece

U pisanju naziva za mjesece hrvatski su jezikoslovci, unatoč ograničenjima i zabranama, već od pedesetih godina nadalje tražili da se upotrebljavaju hrvatski nazivi.¹⁰ U medijima u Istri od sedamdesetih godina pretežu hrvatski nazivi, a u *Raškome* su se *rudaru* počeli pojavljivati, iako rijetko, i prije: *rujan* (5/59, 20) / *listopad* (6/59, 1) / *studeni* (8/59, 1) / *prosinac* (11/59, 1) / 2. *veljače* 1972. (2/72, 1) / *plan za veljaču* (2/72, 1) / u *ožujku* (2/72, 1; 3/90, 1) / *od 1. studenog* 1971. (3/72, 1) / *za siječanj* (3/72, 3) / 27. *siječnja* (1/75, 1) / *da je i svibanj loš* (9-10/77, 1) / 1. *rujna* (8/81, 2) / 23. *listopada* (10/85, 1) / 4. *siječnja* (10/86, 1) / u *mjesecu ožujku* (2/78, 1) / u *veljači* (1/90, 1) / u *ožujku i travnju* (4/90, 1).

Ipak, sve do devedesetih godina sasvim su uobičajeni i nazivi za mjesece prema latinskome imenu: 25. *oktobra* (1/47, 1) / *maj* (9/49, 4) / *mjesec januar* (9/49, 5) / u *februaru* (11/72, 1) / *do 30. juna* (11/72, 1) / *tokom aprila mjeseca* (11/72, 3) / *Odbor za proslavu Dana rudara – 2. marta* (2/72, 1) / 22. *oktobra* (9-10/77, 8). Oni se također iz ideoloških razloga pojavljuju u nazivima važnijih povijesnih datuma i događaja (Samardžija 2002: 49): *Velika oktobarska revolucija* (1/47, 1; 4) / 8. *mart – međunarodni dan žene* (5/48, 3) / *Prvi maj, Prvi Maja* (6/48, 1) / *praznik rada – Prvi maj* (7/48, 4) / 1. *maj* (9/49, 1) / *Prvi maj* (1/59, 1) / *Dan Republike* (11/59, 1) / *Oktobarskom revolucijom počinje borba* (2/72, 2) / *prvomajski praznici* (14/72, 1) / *U povodu 2. marta – Dana rudara Jugoslavije* (1/75, 4) / 2. *mart Dan rudara i Dan komune* (2/78, 1) / *današnji dan, 2. mart, proglašen je „Danom rudara“ socijalističke republike Hrvatske* (3/87, 5).

4.6.3. Leksemi iz srpskoga jezika

U cjelokupnome se korpusu mogu pronaći brojni srbizmi koji pod utjecajem jezične politike prodiru u hrvatski jezik. Neki od njih prvotno dolaze iz ruskoga, ali su posredstvom srpskoga ušli u hrvatski jezik (Samardžija 2002: 49) te ih nećemo posebno odvajati: *učestvovali su* (1/47, 3) / *snabdijevanje* (1/47, 6) / *saobraćaj* (10/59, 6) / *regulisanje začeca* (8/60, 8) / *iz prvostepenog upravnog postupka* (3/72, 4) / u *posmatranom razdoblju* (11/72, 2) / *pa smo prinuđeni češće tražiti intervenciju milicije* (5/72, 1) / *teškoća u telefonskom saobraćaju* (2/72, 4) / *traženje boljih rješenja ličnog položaja* (3/72, 2) / *Ovakovi uslovi otkopavanja* (3/72, 3) / *Nadam se većoj plati* (3/72, 3) / *s obzirom na uslove života* (3/72, 3) / 146 *milijunera* (3/72, 4) / *kao vrijednog radnika i saradnika* (14/72, 4) / *te je zbog toga opstojala mogućnost* (3/72, 4) / *aktuelno* (9-10/77, 1) / *Svim borcima i učesnicima* (9-10/77, 1) / *da će i u svim budućim najhumanijim akcijama učestvovati* (9/80, 5) / *pred start drugog takmičenja* (8/81, 7) / *da bi „pretresli“ nekoliko važnih tačaka dnevnog reda* (1/84, 2) / *o trećoj tački dnevnog reda* (10/85, 2) / *a da se ne takmičimo* (10/85, 4) / *O prvoj tački dnevnog reda* (5/86, 2) / *sagovornike smo lako pronašli* (10/86, 5) / *U uslovima ekonomskih i društvenih kriza* (10/86, 6).

Težnja srpskohrvatskomu jeziku kao središnjemu jeziku svih državnih tijela na

10 O tome više u Pavešić (ur.) 1971: 108; Guberina, Krstić 1940: 90; Babić 2009: 107.

području bivše Jugoslavije, osobito nakon Novosadskoga sastanka, može se vidjeti i u nastojanju ukanjanja ili smanjenja razlika između hrvatskoga i srpskoga leksika (Samardžija 2002: 52). Jedan je od načina ostvarivanja toga bio i postupak biranja zajedničkoga leksema (Samardžija 2002: 54), za što smo potvrde pronašli i u našem korpusu na primjerima *hiljada/tisuća, porodica/obitelj: smanjena za 48.342 hiljada dinara* (11/72, 1) / *u visini od 29.801 hiljadu dinara* (11/72, 2) / *pet do šest tisuća tona* (10/86, 3) / *što je za stotinjak tisuća manje nego u 1985. godini* (10/86, 5) / *u siromašnoj seljačkoj porodici* (8/81, 2).

4.6.4. Internacionalizmi

U korpusu smo naišli na brojne internacionalizme koji su od kraja Drugoga svjetskog rata imali prednost pred hrvatskim leksemima s ciljem da se spriječi leksičko udaljšavanje hrvatskoga jezika od srpskoga, a posebno su poželjni bili ideologizirani internacionalizmi (npr. *biro, klasa, komitet, kongres, sekretar...*) (Samardžija 2002: 70–71): *sekretar socijalističke stranke* (4/61, 12) / *konferencija* (5/61, 1) / *165 delegata* (5/61, 1) / *pa smo prinuđeni češće tražiti intervenciju milicije* (5/72, 1) / *kroz nekoliko decenija* (5/72, 2) / *koji je dat na diskusiju članovima kolektiva* (14/72, 1) / *na javnoj se diskusiji* (9-10/77, 1) / *Komitet je raspravljao* (9-10/77, 1) / *prije armije nisam bio zainteresiran* (9-10/77, 4) / *komisija za provođenje tog referenduma* (10/85, 2) / *na pojedinim komisijama* (5/86, 1) / *Decenij „Labinske komune“* (5/86, 8) / *a znatan je broj priložio pismene diskusije* (5/86, 1) / *Kao sekretar partijske ćelije* (8/81, 2).

4.7. Stilske značajke

Poznato je da se jezik tiskanih medija, odnosno njegov stil, razlikuje se od ostalih funkcionalnih stilova. Vrijeme i mjesto izlaženja također daju poseban prinos, a dodamo li tomu i premisu da su novinari u medijima oponašali jezik političara, odnosno unosili puno pretjerivanja, nepotrebnih ponavljanja, zapovjednih oblika, „istrošenih“ riječi i „revolucionarnih“ fraza (Ivas 1988: 189), zaista možemo govoriti o stilskim posebnostima ovoga tipa teksta. Razlozi se takvoga postupanja djelomično mogu vidjeti u nepripremljenosti i u obzirivosti novinara s namjerom da se izbjegnu političke pogreške (Ivas 1988: 189).

4.7.1. Nominalizacija

Nominalne konstrukcije po čestoci pojavnosti u korpusu doista čine zamjetljivu karakteristiku izričaja na stilskoj razini. One su uobičajene u političkome podstilu administrativno-poslovnoga stila i u njima suznačni glagoli i odglagolna imenica zamjenjuju samoznačne glagole: *koji sada vrši dužnost šefa* (3/48, 3) / *Prvog maja donesimo čvrstu odluku* (6/48, 1) / *vršila se redovita dnevna evidencija* (7/48, 1) / *vodi borbu* (9/49, 3) / *Zbog toga smo i postavili pitanje radnicima našeg poduzeća* (1/72, 3) / *Imam nadu da ću i kola jednom kupiti* (1/72, 3) / *pa je u tu svrhu i donesen zaključak* (1/72, 4) / *Upravni odbor je zauzeo stav* (1/72, 4) / *O ovim pitanjima vodila se duga diskusija* (3/72, 1) / *donio je odluku o raspisivanju natječaja* (9-10/77, 3) / *koji je do sada vršio uslugu pranja kondenzatora* (9-10/77, 6) / *donio je odluku da se za samačke hotele kupi 150 madraca* (2/78, 1) / *dao je obrazloženje o poduzetim mjerama za iseljenje* (9/80, 7) / *donio je odluku da se pristupi izradi*

investiciono-tehničke dokumentacije (8/81, 2) / a sve se više (...) vode razgovori ugodni (1/84, 7) / Brigu o talijanskim borcima (...) vodili su predstavnici (5/86, 1) / ali je izražena i sumnja u mogućnost da će se izlet do tog datuma moći realizirati (5/86, 2) / Radnički savjet (...) održao je svoju 34. sjednicu i donio nekoliko značajnih odluka i zaključaka (3/90, 1) / RS donio je odluku (3/90, 2).

4.7.2. Eksplicitnost

Pod utjecajem administrativno-poslovnoga stila u *Raškome* je *rudaru* uobičajen eksplicitan način izražavanja, što potvrđujemo čestim pojavljivanjem imenica i izraza u *pogledu, u okviru, u vidu, na osnovi, u slučaju, u obliku, na račun, u tom pravcu, kroz problematiku, na temelju/temeljem, o politici, pitanje, na nivou, na bazi, u cilju, na polju, u pogledu* itd. Slijede potvrde iz korpusa: *Na polju borbe protiv nepismenosti trebala bi se naročito angažirati omladina.* (3/49, 3) / *Na osnovu poznatih podataka* (2/59, 9) / *Na temelju uputstva Centralnog vijeća sindikata* (3/60, 1) / *U pogledu nabave struga iz Zapadne Njemačke* (10/59, 11) / *U pogledu stambene izgradnje* (2/60, 3) / *kroz vrlo složenu problematiku svođenja veličine nabavne vrijednosti osnovnih sredstava* (11/72, 2) / *kako bi se temeljem ovog programa* (2/72, 1) / *da na osnovi svoga rada ostvaruje osobni dohodak* (2/72, 2) / *Do sada je riješeno pitanje zaposlenja 30 radnika* (2/72, 3) / *pisali smo o politici cijena u ovoj godini* (5/72, 2) / *da će u cilju unapređenja međusobnih poslovnih odnosa* (1/75, 3) / *jer su postavke plana utvrđene na bazi općih samoupravnih akata* (2/78, 2) / *na osnovu podnesenog zahtjeva* (2/78, 3) / *Na nivou radne organizacije* (8/81, 1) / *u cilju utvrđivanja hidroloških uvjeta* (10/86, 2) / *Pitanje ekonomičnosti riješit će se recenzijom* (10/85, 6).

4.7.3. Ostale posebnosti

U *Raškome* se *rudaru* često pojavljuju i tzv. neobavezujuće „odrednice“ koje zapravo stvaraju predodžbu da je riječ o nečemu određenom (Ivas 1988: 194): *Još nešto o cijenama* (12/60, 2) / *jer su na određeni način bile ograničene cijenama nafte* (3/72, 2) / *i nama su svima manje-više poznati* (1/84, 1) / *da bi „pretresli“ nekoliko važnih tačaka dnevnog reda* (1/84, 2) / *predviđa u svakoj godini organizirati određeni broj rudarskih obrazovnih odjeljenja* (5/86, 8).

U člancima ovoga glasila može se uočiti uobičajena uporaba izraza izričita zapovijedanja ili savjetovanja, što se u skladu s vremenom nastanka može objasniti kao poticaj na aktivnost i prinos društvu: *Nastojmo da što bolje iskoristimo radno vrijeme* (1/47, 3) / *Organizaciji rada treba posvetiti veću pažnju* (4/48, 4) / *treba da vodi računa* (5/48, 1) / *moramo povećati našu budnost* (5/48, 3) / *U južnoj zoni tog Ugljenokopa treba brzo pokupiti ostatak ugljena* (9-10/77, 3) / *trebalo bi nastaviti i dobri rezultati poslovanja radne organizacije neće izostati* (2/78, 3) / *Valja osigurati stalnu vezu delegacija* (9/80, 2) / *Stoga valja utvrditi* (9/80, 2) / *Na takvoj orijentaciji i unapređenju delegatskog sistema trebaju se više nego do sada angažirati* (9/80, 2) / *neophodno je da se prije početka proizvodnje najprije popune radna mjesta* (9/80, 4) / *neophodno je odmah preuzeti slijedeće (sic!) mjere* (9/80, 4) / *Zato nam je dužnost da se svi* (1/84, 2) / *Ovo je težak ispit radne, političke i stručne zrelosti kojeg moramo uspješno položiti* (1/84, 5) / *koji smatra da bi trebalo razmisliti o izgradnji separacije* (1/84, 5) / *Potrebno je vršiti kompenzaciju od 1. travnja 1990.* (3/90, 2) / *Pri tome valja naglasiti i to da smo učinili sve* (3/90, 7).

I na kraju, uočavamo velik broj tzv. pojačivača koji su u ovakvome diskursu uobičajeni, a pojavljuju se s ciljem da se nešto istakne: *izražavaju najljepše želje* (2/59, 1) / *veoma je važno* (3/59, 6) / *Veliki uspjeh raških rudara* (7/59, 1) / *Izričito moramo napomenuti* (6/60, 3) / *veliku teškoću predstavlja* (13/60, 5) / *Istarske ugljenokope „Raša“ to osobito interesira* (1/72, 1) / *još jedan uspješan radni dan* (1/72, 1) / *bila je izuzetno teška* (1/72, 2) / *koji su veoma povoljni za našu radnu organizaciju* (1/72, 2) / *Ovo će se specijalno odnositi na naše poduzeće* (11/72, 4) / *rezultat je izvanrednog zalaganja svih radnika u organizaciji, a naročito radnika u direktnoj proizvodnji* (1/74, 1) / *da je izlet (...) bio veoma uspješan i koristan* (1/75, 1) / *to je veoma ozbiljan problem* (1/75, 2) / *posebice su se istakli dobrovoljni davaoci krvi* (9-10/77, 1) / *to nam se uistinu grdno osvećuje* (9-10/77, 3) / *i to danas ima vanredno veliki značaj* (8/81, 2) / *i bilo ga je izuzetno teško realizirati* (8/81, 3) / *Naročito nam je bilo teško u srpnju* (8/81, 3) / *Velika je (još neriješena) teškoća* (8/81, 3) / *Zato su i ovaj put posebno zaslužni rudari* (1/84, 1) / *jedan od najsloženijih i najodgovornijih zadataka* (10/85, 2) / *SKOJ se nebrojeno puta potvrdio kao avangarda mlade generacije* (10/86, 2) / *U studenom su se lavovski borili* (10/86, 3) / *Iako su ovo bili nadasve složeni i vrlo teški poslovi, naši radnici su sve obavili vrlo uspješno* (3/90, 1).

5. Zaključak

Raški rudar, jedan od prvih radničkih listova u tadašnjoj Jugoslaviji, bio je važan u vremenu svojega izlaženja i ostavio je zanimljive primjere na jezičnome i pravopisnome planu. U njemu se u četrdesetak godina izlaženja jednim dijelom preslikavaju mijene koje se događaju u jeziku od avnojskoga razdoblja, Novosadskoga sastanka i *novosadskoga pravopisa*, Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika i hrvatskoga proljeća sve do devedesetih godina. Ipak, nakon cjelovite analize, uočava se i određeni raskorak između norme i prakse, odnosno jezik i pravopis koji su upotrebljavali „obični“ radnici ovoga glasila ne podudara se u svemu s propisanim normom, osobito u godinama nakon objave *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika*. To se ponajviše odnosi na sklonidbu imenica sa sufiksima *-ist* i *-ium*, kolebanja u rodu imenica, pasivne glagolske oblike, *da* + prezent na mjestu infinitiva, uporabu sufikasa *-ioni* i *-lac* te prefiksa *van-*. Brojne dvojnosti i trojnosti upućuju na kolebanja, koja zamjećujemo i u ondašnjim normativnim priručnicima, i u mnogim ih slučajevima možemo povezati s izvanjezičnim (društveno-političkim) čimbenicima, a određene razlike u odnosu na vrijeme izlaženja lista potvrđuju tezu o promjenama. Posebnosti vezane za razdoblje i tip teksta vidljive su ponajviše na sintaktičkoj i leksičkoj razini te među njima izdvajamo specifične sintagme i višečlane poluterminologizirane veze leksema karakteristične za vrijeme i mjesto izlaženja *Raškoga rudara*, odnosno za socijalističko doba. Na sadržajnome planu nije bilo iznenađenja jer tema filološke naravi, barem onih relevantnih, nema.

Literatura

- „Avnojski duh u jezičnoj politici“. (1985). *Jezik*, 2, 48–55.
- Anić, V.; Silić, J. (1986). *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, S. (1963). „Žigosani sufiks -telj“. *Jezik*, 4, 113–116.
- Babić, S. (1968). „Sporni sufiks -telj“. *Jezik*, 3, 69–76.
- Babić, S. (2009). „Hrvatski jezik za komunističkoga razdoblja“. *Jezik*, 3, 110–111.
- Babić, S.; Finka, B.; Moguš, M. (1971). *Hrvatski pravopis* (Pretisak, 1990). Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, E. [et. al.] (1995). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, E. [et. al.] (1979). *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Badurina, L. (1996). *Kratka osnova hrvatskoga pravopisanja*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Bičanić, A. [et. al.] (2013). *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Zagreb: Croatica.
- Boranić, D. (1951). *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brabec, I.; Hraste, M.; Živković, S. (1965). *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brodnjak, V. (1992). *Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika*. Zagreb: NIRO Školske novine i Hrvatska sveučilišna naklada.
- Broz, I. (1892). *Hrvatski pravopis* (Pretisak, 2014). Zagreb: Naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.
- Brozović, D. (1953). „O vrijednosti infinitiva i prezenta s veznikom *da*“. *Jezik*, 1, 13–18
- Brozović, D. (1970). *Standardni jezik*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Brozović, D. (2005). *Prvo lice jednine*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Čužić, T. (2015). *Pravopisna norma*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Finka, B. (1980). „Kojega je roda OUR“? *Jezik*, 1, 24.
- Guberina, P.; Krstić, K. (1940). *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Granić, J. (ur.) (2009). *Jezična politika i jezična stvarnost*. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Ham, S. (2006). *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Ivas, I. (1988). *Ideologija u govoru*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- IE = *Istarska enciklopedija* (2005). Miroslav Bertoša, Robert Matijašić (ur.). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Jonke, Lj. (1964). *Književni jezik u teoriji i praksi*. Zagreb: Nakladni zavod Znanje.
- Jonke, Lj. (1971). *Hrvatski književni jezik u 19. i 20. stoljeću*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Katičić, R. (1971). *Jezikoslovni ogladi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Moguš, M. (1995). *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Pavešić, S. (ur.) (1971). *Jezični savjetnik s gramatikom*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Pravopisna komisija (Jonke, Lj.; Stevanović, M. [stilizacija teksta]). (1960). *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom*. Zagreb – Novi Sad: Matica hrvatska i Matica srpska.
- RSR = Anić, V.; Goldstein, I. (2007). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Novi Liber.
- Samardžija, M. (1995). *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika: Udžbenik za 4. razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.

- Samardžija, M. (2002). *Nekoć i nedavno: odabrane teme iz leksikologije i novije povijesti hrvatskoga standardnog jezika*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Samardžija, M. (2004). *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Samardžija, M. (2006). *Hrvatski kao povijesni jezik*. Zaprešić: vlastito izdanje.
- Samardžija, M.; Pranjković, I. (ur.) (2006). *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Silić, J.; Pranjković, I. (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Težak, S. (1999). *Hrvatski naš (ne)zaboravljeni*. Zagreb: Tipex.
- Težak, S.; Babić S. (1966). *Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tafra, B. (1975–1976). „Promjenjive kratice“. *Jezik*, 3–4, 124–125.
- Zoričić, I. (2004). *Tragom jezičnih nedoumica*. Pula: ZN Žakan Juri.

Izvor

Raški rudar (1947. – 1949.; 1959. – 1965.; 1972. – 1990.)

THE LANGUAGE OF THE “RAŠKI RUDAR” (RAŠA MINER)

Abstract

With the end of the World War II and the fall of the Independent State of Croatia started a new period in the standardization of the Croatian language, which received a substantial media coverage due to its political engagement. The interest in linguistic issues thus became more widespread in the general population. This paper illustrates the main guidelines of the language policy during the milestone events from the AVNOJ period, the Novi Sad meeting and Novi Sad Orthography, the Declaration on the name and status of the Croatian Literary language and the Croatian Spring, up to the 1990s. Since the language of the media was not free of ideological attitudes, this research will show how the political situation affected the language of Istrian periodicals. The research is focused on the orthographical and linguistic peculiarities of the magazine “Raški rudar” (Raša Miner), issued intermittently by the workers’ union branch of the Association of Miners and the management of the “Istarski ugljenokopi” (Istrian collieries) from 1947 to 1990. The aim is to compare them to the then normatively acceptable and orthographical solutions. The analysis of texts written by “ordinary” people, workers, will shed additional light on the repercussions of the language policy in the socialist period, which will help complete the image of the orthography and language of the time.

Key words: “Raški rudar”, Croatian language in the 20th century, Istria, language and orthographical analysis